

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גליון 88

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור: א. מה עדיף תפילה בבהכ"נ או בציבור – דברי המשנ"ב מה נחשב תפילה בציבור - דעת הגר"ח דלא מהני רוב מתפללים בתפילת הלחש – דברי החזו"א לבאר כיצד מצטרפים ע"י הקדיש והקדושה שישמעו אח"כ – מה הדין לענין ערבית – שק"ט בזה – חידוש הצ"ח שכל שמתפלל בשעה שהציבור עוסקים בתפילה חשיב תפילה בציבור – מסקנת מרן שליט"א להלכה. ב. דיוקים דקים ונפלאים ממרן שליט"א בביאור רש"י ותוס' מה היה לא ראוי בדברי ר"ש שאמר אם משמת וכו' – דיוק נוסח הריב"ן – דברי המאירי והדגשת כמה חידושים בדבריו – מש"כ החסדי דוד בביאור דברי המאירי – תמיהת מרן שליט"א בדבריו ובאור אחר ממרן שליט"א בדברי המאירי – ביאור נפלא ממרן שליט"א מהו דרך הדיטות ראיות נפלאות משלש מקומות כדברי המאירי – החזבה במקורות הדברים.

א.

האם עדיף תפילה בבהכ"נ או תפילה בציבור.

ידוע שתפילה בציבור היא חשובה מאוד.

ישנם כמה סוגי תפילות, יש תפילה ביחיד יש תפילה בציבור ויש תפילה בבהכ"נ. ואם יש לאדם אפשרות או להתפלל בציבור בלא בהכ"נ או בבהכ"נ ביחידות, נראה שעדיף תפילה בציבור, וכך כתב הרמב"ם פ"ח מהל' תפילה ה"א וז"ל, תפילת הציבור נשמעת תמיד, ואפילו היו בהם חטאים אין הקדוש ב"ה מואס בתפלתן שלרבים ע"כ. ומדויק ברמב"ם סתם תפילה בציבור תמיד נשמעת, אבל אם יש לאנשים חטאים הקב"ה לא מואס בתפלתן, וזה דרגה פחותה, שהתפילה לא נשמעת אכל עכ"פ אינה נמאסת ותפילה ביחיד כשיש חטאים נראה שכן ימאסו בתפילתו. וממשיך הרמב"ם וכותב, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם בציבור ולא יתפלל יחידי כל זמן שיכול להתפלל בציבור. ולעולם ישכים אדם ויעריב לבהכ"נ שאין תפלתו שלאדם נשמעת בכל עת אלא בבהכ"נ ע"כ.

מה נחשב תפילה בציבור.

ויש לברר מה היא תפילה בציבור האם זה אמירת ברוך שאמר או ק"ש וברכותיה או שמר"ע או חזרת הש"ץ. ולכאור' נראה דתפילת החלש היא נחשבת תפילה בציבור. אמנם ברמב"ם שם ה"ד כתב בזה"ל, וכיצד היא תפילת הציבור, יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובמי חורין ושליח ציבור אחד מהן, ואפילו היו מקצת כבר התפלל, ויצאו ידי חובתן משלימין בהם עשרה והיא שיהיו רוב העשרה לא התפללו ע"כ. ובכסף משנה כתב לבאר דבכל דוכתא אשכחן רובו ככולו.

המשנה ברורה בסימן צ' ס"ק כח כתב בשם החיי אדם בזה"ל, ועקר תפילה בציבור הוא תפילת שמר"ע דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד, ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה, הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ולכן אינם מקפידין רק שיהיו עשרה בבהכ"נ, וזהו טעות. ולכן חובעל האדם למהר לבוא לבהכ"נ כדי שיגיע להתפלל שמר"ע בציבור ע"כ.

ולכאור' יש להקשות במש"כ שיתפללו עשרה אנשים וכו' הריש דין שרובו ככולו וכמ"ש הרמב"ם. אמנם זה לא קושיא כיון שהמשנ"ב הזכיר קודם בסימן פט ס"ק ח את הדין שרובו ככולו ונראה שמה שהדגיש כאן המשנ"ב לכתוב עשרה זה לא לדייק עשרה ולא ששה אלא לדייק שהתפילה לא תהיה ביחידית, שצריך שעשרה אנשים יתפללו כולם בבת אחת [ועכ"פ שיתחילו ביחד].

מח' הגר"ח והחזו"א האם צריך שבשעת תפילת הלחש יהיו עשרה באותו מקום.

ויש לדון מה הדין במקרה שאין עשרה וצירפו ארבעה שיתפללו, לששה שלא התפללו האם בשעת תפילת הלחש יכול אחדמאלו שכבר התפלל לצאת החוצה כיון שהתחילו בעשרה או שלא. בפסקי תשובות (אות יב דף תרחץ) כתב בזה"ל כמה מזקני הרבנים שבדורנו מעידים בספריהם שכן זכור להם עוד מצעירותם שלעולם לא הקפידו בקהילות ישראל על גדוליהם והת"ח שבהם על עשרה שיתפללו שמר"ע יחד, וכל שהיה ששה שאוחזים עם הש"ץ היו נעמדים לתפילת שמר"ע ללא פקפוק כיון שיש עשרה בבהכ"נ. ובהערה 164 הביא עוד בשם הגר"ח מברסק (ס' רטו) שהרמב"ם שהתיר היינו לומר חזרת הש"ץ, שגם הארבעה שלא התפללו עתה עונין אחריו קדושה ואמן אבל לענין תפילת לחש, כיצד יצטרפו הארבעה לעשרה ואינם מתפללים כלל ע"כ. וביאור דבריו, דדוקא בחזרת הש"ץ שהם עונין אמן קדושה זה מצרף אותם לתפילה ליחשב כעשרה, אבל בתפילת לחש שהם לא עושים כלום, מה יקשר אותם לציבור. ובשם החזו"א כתוב בארחות רבינו ח"א עמוד כא שחלק על הגר"ח, וס"ל שבשחרית ומנחה ניתן לצרף ארבעה שיתפללו, והיינו משום שלחזרת הש"ץ יהיה צירופם הציבור ע"י עניית אמן וקדושה, אבל במעריב דליכא חזרת הש"ץ אי אפשר לצרף אפילו אחד, דין לו במה להצטרף ע"כ. דהיינו, ס"ל להחזו"א כיון שיענו בזמן החזרה אמן וקדושה מצטרפים גם בשעת הלחש אבל בערבית שאין חזרה אין מה שיחבר אותם.

כיצד יצטרפו בתפ"ע אלו שלא יתפללו שהרי אין קדיש או קדושה.

אולם בשו"ת רבבות אפרים ח"ז ס' פג כתב דשמועה זו בשם החזו"א תמוהה דעכ"פ מצטרפים לקדיש תתקבל דיש לה שייכות עם שמר"ע ע"כ.

ויש לדון בדבריו שהנה הרמב"ם כתב דאמירת קדיש תתקבל אינה הלכה אלא מנהג וז"ל הרמב"ם בסדר התפלות, קדיש שאומר ש"ץ אחר שגומר התפילה וכו' נהגו העם להוסיף בסופו נוסח זה, תתקבל צלותכו וכו' ע"כ. ולפ"ז יש לדון וכי מנהג זה יכול לחדש דינים שע"ז מצטרפים, הרי מעיקר הדין אין חיוב לאומר, וא"כ א"א לומר שלהלכה יש צירוף בגלל קדישתתקבל. וצ"ל שעצם הקדיש אחרי התפילה הוא זה שמצרף ולא המלים "תתקבל צלותכו" עצמם. ועדיין לא ברור כ"כ וצל"ע.

חידוש הצ"ח שנחשב תפילה בציבור גם כשלא מתפלל איתם יחד ממש

הצ"ח אומר חידוש גדול. אם אדם בא לבהכ"נ והציבור באמצע להתפלל והוא לא יספיק להתפלל איתם גם לא תפילת שמר"ע, חידש הצ"ח שכל שהציבור מתעסק בענין של תפלה זה נחשב שמתפלל עם הציבור וזה יותר עדיף מהדין של רובו ככולו, ששם הרי המיעוט לא מתעסק בענין של תפילה כלל, משא"כ

כשמתפלל ביחד עם הציבור גם אם אינם ביחד זה מעלה יותר גדולה. אומנם זה לא נחשב כתפילה בציבור ממש, מ"מ יש בזה מעלה מסוימת שמתפלל בשעה שהציבור מתפללים, וזה ודאי עדיף מלהתפלל ביחידות.

מסקנת מרן שליט"א להלכה למעשה.

למסקנא יוצא שיש על מה לסמוך בדין רובו ככולו, ואם מבקשים ממישהו להשלים מנין שרק רוב לא התפללו ויש מיעוט שמשלים, והוא בדרך להתפלל במנין עם עשרה שלא התפללו ואם הוא לא הצטרף איתם המנין שלהם התבטל והם התפללו ביחידות. יכול הוא להסכים להתפלל איתם, לזכות אותם, שהרי בלא זה הם מתבטלים לגמרי מתפילה בציבור, ואע"פ שזה לא לכתחילה, כיון שמזכה אותם שיהיה להם תפילה בציבור זה עדיף מהמעלה שהוא לבדו יתפלל בציבור שלם.

וז"ל הצ"ח ברכות דף ו ד"א ע"ה וצ"ל, אם היחיד מתפלל בבהכ"נ בעת שהציבור שם, אף שנתאחר וכבר סיימו הציבור תפלתם אלא שהם עדיין עוסקים בשירות ותשבחות כמו אשרי ובא לציון וכדומה, והיחיד מתפלל שם, תפלתו נשמעת והינו לשמוע אל הרינה ואל התפלה, הואיל והקב"ה שומע אל הרנה של הציבור, שומע ג"כ תפלה של היחיד וכו' יעו"ש ע"כ.

ב.

דיוקים דקים ועדינים ממרן שליט"א במח' רש"י ותוס' מדוע לא היה ראוי לרש"י לומר את מה שאמר.

דברנו בשבועיים האחרונים על הגמ' בנזיר (דף נב). שדנה בששה דברים שאמר ר"ע בעניני טהרות שהם טמאים וחכמים מטהרים. והגמ' דנה האם ר"ע חזר בו בכל הששה דברים, ורבי אמר לבר קפרא שהדין שרביעית דם שבאה משני מתים שר"ע מטמא, בזה הוא ודאי לא חזר בו שהכתוב מסייעו כו'. ורשב"י אמר "עד ימיו היה ר"ע מטמא אם משמת חזר בו איני יודע" והגמ' מסיימת תנא, הושחרו שינוי מפני תעניתו. ושאלנו מה פשעו ומה חטאתו שהתענה כ"כ הרבה תעניות. וברצוני עכשיו לדייק את דברי רש"י ותוס'.

רש"י כתב לפרש בזה"ל, עד ימיו, כלומר כל ימיו היה מטמא ר"ע, שמא משמת חזר בו. הושחרו שינוי, של ר"ש. מפני תעניתו, לפי שדרך גנאי היה משתעי עליה דר"ע ואמר אם משמת חזר בו ע"כ. ברש"י מדוייק שלומר כך על ר"ע זה דרך גנאי.

והתוס' כתבו בזה"ל, הושחרו שינוי, של ר"ש. מפני תעניתו, מפני שאין דרך ארץ לדבר על רבו בלשון זה, וישב והתענה ימים רבים ע"כ. ישנם שני חילוקים דקים בין רש"י לתוס'. ברש"י כתב שזה דרך גנאי דהיינו, שמגונה הדבר ומזולזל לדבר כך. ובתוס' כתבו שאין זה דרך ארץ, ומשמע שזה פחות חמור, שרק אינו דרך ארץ. וזה הבדל דק ועדין. ועוד יש לדייק שבתוס' כתבו "לדבר על רבו בלשון זה" והיינו שעיקר הבעיה לדבר כך על רבו. אומנם רש"י לא הדגיש את זה שר"ע היה רבו של ר"ש וכתב "שדרך גנאי היה משתעי עליה דר"ע". ויש לומר דהא בהא תליא, ולפי רש"י מדוע לומר כך זה דרך גנאי, כיון שדיבר על ר"ע. אבל תוס' אומרים שזה לא דרך ארץ כיון שזה על רבו. ומשמע שאם זה היה על רב אחר לא היה נורא כ"כ לדבר כך. ומרש"י משמע שהבעיה היא ג"כ על כל רב.

עוד דיוקים כה"ג בלשון הריב"ן והמאירי.

ובנוסחת הריב"ן (אות ה') כתבו כך, מפני תעניתו, משום דאמר דברים שאינן כדאי כנגד ר"ע שאמר אם משמת חזר בו ע"כ. ויתכן לדייק מלשונו כדברי התוס' מזה שכתב כנגד ר"ע ולא כתב בסתם כנגד אדם גדול וכדו'. ומזה שכתב דברים שאינן כדאי, נראה שזה לא גנאי אלא דרגה פחותה מכך.

וז"ל המאירי, לעולם יזהר אדם בהזכרת תלמיד חכם דרך כבוד בכל ענין, מעשה היה ונחלקו בר' עקיבא במה שהיה אומר על רביעית דם הבאה משני מתים שטהור, שהיו מהם אומרים שחזר בו ר"ע, ואמר אמר מהם כל ימיו של ר"ע היה מטמא, אם משמת חזר בו איני יודע. וכשדבר בלשון הדיוטות כזה על ר"ע, ר"ל אם

משמת חזר בו, דאג בעצמו והחליט עצמו לתעניות עד שהושחרו שינוי מפני תעניתו ע"כ.

ישנם כמה דברים לעמוד בדבריו. ראשית המאירי הוציא מגמ' זו הלכה שכל ת"ח שמזכירים אותו צריך להזכיר אותו דרך כבוד ולא דוקא אם הוא כר"ע. ועוד יש לדייק מדבריו, שכ"ז לא נאמר דוקא לגבי תלמיד לרב אלא אפילו לת"ח שאינו רבו, שהרי המאירי אפילו לא הזכיר שר"ש הוא זה שאמר כך על ר"ע.

בספר חסדי דוד (לרבי דוד פרדו) על התוספתא מס' אהלות פ"ד דף קצא מביא את דברי המאירי ומדייק בדבריו עוד. וז"ל, בגמ' מסיים תנא הושחרו שינוי מפני תעניתו ופרש"י ותוס' מפני שאינו דרך ארץ לדבר אל רבו בלשון זה ע"ש. [מעניין שהוא לא עשה את החילוק שחלקנו בין רש"י ותוס' והוא השווה אותם כאילו הם דעה אחת] והרב המאירי כתב ז"ל, לעולם יזהר אדם בהזכרת ת"ח דרך כבוד בכל ענין מעשה היה ונחלקו בר"ע במה שהיה אומר על רביעית דם וכו' ואמר אחד מהם כל ימיו וכו' אם משמת וכו', דאג בעצמו והחליט עצמו לתעניות עד שהושחרו שינוי ע"כ. כלומר אע"ג דר"ע רביה היה ומנ"ל למילף מינה בסתם ת"ח, מ"מ מדחזינן שהחליט עצמו כ"כ מ"מ כפרה בעי ע"כ. ור"ל כה"ג אע"ג דאין צריך להחליט כ"כ מ"מ כפרה בעי ע"כ. ור"ל שראית המאירי שכך צריך להתנהג בכל ת"ח, הוא מפני שר"ש התנהג בכ"ב הרבה תעניות אז א"כ כל אדם עכ"פ כפרה בעי. **הערה ממרן שליט"א בדברי החסדי דוד ומה שיש לבאר באופ"א.**

ובמחילה מכבודו יתכן אולי לומר אחרת שהרי מי קבע שר"ש שהוזכר בגמ' זה רשב"י ואע"פ שסתם ר"ש זה רשב"י אבל מצינו בספר יוחסין שכתב שר"ש שהוזכר בגמ' הוא הוא ר"ש בן קסטור. אומנם לא מצאנו בשום מקום מי הוא היה אבל עכ"פ כך הוא כותב, ויתכן שגם המאירי הבין כך שר"ש כאן זה לא תלמידו של ר"ע. ואנני יודע מדוע פשוט לחסדי דוד שר"ש כאן זה רשב"י תלמידו של ר"ע. ויתכן גם שלכן רש"י לא הזכיר שר"ע היה רבו של ר"ש. ומ"מ תוס' כך הבינו שר"ש הוא תלמידו של ר"ע. ואולי הא בהא תליא.

דיוק לשון המאירי מהו דרך הדיוטות.

והנה עד כאן אמרנו שלשה נוסחאות מה היא הבעיה לומר כך א. גנאי ב. אינו דרך ארץ ג. דברים שאינן כדאי. ובלשון המאירי רואים נוסח שונה שכתב שזה דיבור בלשון הדיוטות. וצריך להבין מהו דרך הדיוטות.

חושבני שהפירוש הוא, שכביכול זה נראה שר"ש מתייחס לר"ע כאדם הדיוט, דהיינו פשוט, ולא כמו שרגילים היום לומר את המילה הדיוט על אדם שאין לו שכל, שזה שיבוש שמירוש המלה הדיוט בלשון חז"ל זה פשוט וכמו כהן הדיוט.

ראיה לביאור מרן שליט"א ממש"כ המאירי במסכת שקלים.

ומצאתי בעוד כמה מקומות בדברי המאירי שכתב את המילים דרך הדיוטות ובכולם המובן הוא כמו שביארנו. המקום הראשון הוא מה שהבאנו לעיל, המקום השני הוא בדברי המאירי במסכת שקלים פרק שלישי שכתב בזה"ל, לעולם יזהר אדם שלא לדבר עם רבו מובהק דרך הדיוטות כאדם המדבר עם חבירו אלא באימה ובלשון כבוד כמה שאפשר דרך הערה אמרו שאמר בן עזאי על מחלוקתם של רבי ישמעאל ורבי עקיבא הואיל ואלו אומרים כך ואלו אומרים כך, ואמרו עליה זאת אומרת בן עזאי תלמיד חבר לר"ע שאם תאמר תלמיד גמור אית בר נש אמר מרביה כך, הואיל ואלו אומרים כך וכו' ע"כ ויעו"ש עוד. ומדבריו כאן מפורש יותר שדרך הדיוטות פירושו, כאדם המדבר עם חבירו.

מדוע התעלם ר"ה מרב אויא וא"ל עורבא פרח

מקום השלישי נמצא במסכת ביצה (דף כא.) בגמ' כתב כך. בעא מינה רב אויא שבא מרב הונא בהמה חציה של גוי וחציה של ישראל מהו לשחטה ביום טוב. אמר ליה ר"ה מותר. אמר ליה רב אויא וכי מה בין זה לנדרים ונדבות, הרי לגבי נדרים ונדבות כתוב שבהמה חציה של ישראל וחציה של גבוה אסור

לשחוט מפני חלק גבוה וא"כ מאי שנא נדרים ונדבות. אמר ליה עורבא פרח. ופרש"י ראה עורב הפורח למעלה, והשיאו לדבר אחר ע"כ, והיינו רב הונא העביר נושא והתחמק מלענות לרב אויא. וממשיכה הגמ', כי נפק [רב אויא], אמר ליה רבה בריה [דרב הונא לאבוה. רש"י] לאו היינו רב אויא סבא דמשתבח ליה מר בגויה דגוברא רבה הוא, [ולמה דחיתו והלך לו בכלמה. רש"י] א"ל, ומה אעביד ליה אני היום סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים (שה"ש ב, ה) ובעא מינאי מלתא דבעיא טעמא ע"כ. ופרש"י, יו"ט היום ודרשתי לרבים וחליתי מטורח הדרשה וקורא אני עלי סמכוני באשישות, הביאו לי סעודה ואסעוד דבעיא טעמא, וצריך אני להרהר ולעיין בה ע"כ.

דברי המאירי המאירים בביאור דברי הגמ' ועוד ראיה לביאור מרן שליט"א מהו דרך הדיוטות.

בפשטות דברי הגמ' נראה שזה סתם סיפור נחמד, אבל בדברי המאירי רואים הסתכלות אחרת, הסתכלות מאירה שמאירה את הענין וז"ל, לעולם יהא אדם נזהר שלא להכביד במשא ומתן תלמיד חכם שהוא רואהו חלוש אם מצד חולי אם מצד שטרח

אותו היום בישיבה או בדרשא ואם עושה כן והחכם משיבו דרך הדיוטות כאדם המראה עצמו שאינו רוצה להשיב ומשיאו לדבר אחר אין למוסר עליו תרעומת כלל. ואפילו היה אדם גדול, מעשה באדם אחד ששאל לגדול ממנו באיסור והיתר והשיבו שמותר והיה מטריחו עוד להשיבו על תשובתו וא"ל עורבא פרח וכו' ע"כ.

ושוב מצאנו שקורא המאירי למה שאמר ר"ה לרב אויא עורבא פרח שזה דרך הדיוטות ופירושו, שזוהי שפה שלא מדברים עם ת"ח אלא עם אדם פשוט.

ונחזור לעניננו, שלפ"ז שרשב"י או ר"ש בן קסטור אומר אם משמת חזר בו, אין זה בעיה בעצם, אלא שהוא כדיבור לאדם פשוט. וע"כ הבאנו בס"ד ארבעה שיטות בראשונים כיצד להסביר מהו הגנאי במלים "אם משמת חזר בו".

והעיקר הוא שהבנו מזה איך צריך להתייחס לכבוד ת"ח, וכיצד גדולי עולם התנהגו כשדיברו בצורה קצת לא ראויה. וה' ברוך הוא יזכינו בעזרתו ושישיבנו לתורתו ויקרבנו לעבודתו אכ"ר.

נושאי השיעור: א. [השלמה משיעור שנמסר בערש"ק פרשת וירא] ביאור מרן שליט"א מדוע אין חסרון במה שאומר רשב"י שימסור את רבו ר"ע למלכות – כמה מקורות שרשב"י היה קפדן וכעסן – תמיהה גדולה מדוע רשב"י לא העביר על מידותיו – ביאור נפלא מהגר"י סלנטר ששורש מח' הלל ושמאי האם להקפיד או להיות עניו זה מח' בדרכי העבודה ולפ"ז א"ש – תוספת נופך וחזקת לביאור מרן שליט"א.

ב. [השלמה משיעור שנמסר בעש"ק פרשת כי תבוא ה'תשפ"ב ב'של"ב] נידון האחרונים אם כתיבה כדיבור. ג. [נמסר ג"כ שם] ביאור החילוק בין תפילה לתחינה – מהו ההבדל בין עדיך לאלך – ביאור נפלא שכתב בזה מהר"ץ – קושיא נפלאה ממרן שליט"א בדברי מהר"ץ מהנוסח שתיקן הוא עצמו בתפילת המגפה.

בר מנקבין אותו ככברה ובדף צט דהוא בכלל דבר ה' בזה וק"ל ע"כ. וגם מדברי המהרש"א נראה שפשוט לו שזה לא נחשב זלזול שכיון שר"ע מנע אותו מלימוד תורה אין זה זילזול.

כמה מקורות שרשב"י היה קפדן וכעסן

אבל צריך להוסיף עוד נקודה שרשב"י היה קפדן שבגמ' במסכת מעילה דף יז ע"א וע"ב מובא מעשה שהמלכות גזרה ושלחו את רשב"י לבטל את הגזירה מפני שהוא מלומד בניסים ושאלה הגמ' ואחריו מי ילך, ותיצא, רבי אליעזר ברבי יוסי ואמר להם, רבי יוסי אביו של רבי אליעזר ואילו היה אבא חלפתא קיים יכולין אתם לומר לו תן בנך להריגה, ואמר להם רשב"י אף היה יוחאי אבא קיים יכולין אתם לומר לי תן בנך להריגה, וענה להם רבי יוסי שהוא מפחד שרשב"י יעניש את בנו רבי אליעזר, ולכן אמר רבי יוסי שהוא ילך אם רשב"י ומסבירים התוספות (ד"ה אילו) וזה לשונם, אילו היה אבא חלפתא קיים וכו'. כמו שאתם אומרים לעצמי לשלוח בני עם ר"ש בן יוחאי שהוא כעסן, וירא אני שמא יענישנו. ור"ש היה סובר שלא היה אומר כך בעבורו, אלא בעבור אימת המלכות פן יסתכן בדבר, ולכך אמר אילו היה יוחאי אבא קיים וכו' והשיב רבי יוסי אנא אזלי דלמא עניש ליה ר"ש לברי מסתפינא שהוא נער וממהר להשיב ור"ש נוח לכעוס ומקפיד בדבר מועט הוא כשהם מהלכים בדרך וכו' ומכל מקום הלך רבי אליעזר ברבי יוסי כדמפרש בירושלמי שרב שמעון נדר לו שלא יענישנו ע"כ.

תמיהה גדולה וכי רשב"י לא היה מעביר על מידותיו וביאור נפלא מהגר"י סלנטר

ועוד מצינו בגמ' מסכת שבת דף לג: שרשב"י הוא זה שדיבר נגד המלכות וזה כיון שהיה תקיף וכיוצ"ב מצינו ששמאי ג"כ היה קפדן. אבל צריך להבין את זה, וכי הדבר נבע מחיסרון במידות. וידוע ביאורו של הגר"י סלנטר באור ישראל סימן כב וז"ל, העולם חושבים כי מעלתו של הלל היתה יותר גדולה ממעלת שמאי כידוע כמה משובח מדת הענוה וכמה גרועה מדת הקפדנות וכמבואר בכ"מ בש"ס. וע"כ בעולם האמת, בלי ספק, מדרגתו של הלל גבוה יותר ממדרגתו של שמאי. אכן באמת זהו טעות כי הנה לכאורה יש להתפלא ולהשתומם על סיבת קפדנותו של שמאי. הלא ידוע כי כל בעלי חז"ל אף דורות האחרונים ומה גם דורות הראשונים היו דומים למלאכי השרת

א.

ביאור מרן שליט"א מדוע אין חסרון במה שאמר רשב"י לר"ע שימסור אותו למלכות

דברנו בשבוע שעבר על הגמ' במסכת נזיר (דף נב.) שמביאה ששה דברים שר"ע מטמא וחכמים מטהרים והגמ' דנה האם ר"ע חזר בו, והביאה הגמ' שרבי סובר שלענין רביעית דם ודאי ר"ע לא חזר בו. ואח"כ הביאה הגמ' שרבי שמעון אומר עד ימינו היה [ר"ע] מטמא אם משמת חזר בו איני יודע' ובמפרשים דנים האם כוונת ר"ש היא שר"ע לא חזר בו על כל הששה דברים או שכונת ר"ש לחזק את דברי רבי שעל רביעית דם ודאי שר"ע לא חזר בו. והגמ' מסיימת שעל המשפט הזה הושחרו שינוי של ר"ש מפני תעניותיו.

ושאלנו מה פשעו ומה חטאתו על אותם מילים שאמר. והבאנו עוד את הגמ' בפסחים שכתוב שם על ר"ע שהיה בבית האסורים ורשב"י ביקש מר"ע למדני תורה וא"ל ר"ע איני מלמדך וא"ל רשב"י אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחאי אבא והוא מוסרך למלכות. וזה פלא עצום וכי כך מדברים תלמיד לרב. ובפרט שכתבו שרשב"י למד עם ר"ע שלש עשרה שנה ואמר לתלמידיו 'שנו מידותי שכל מידותי תרומה ממידותיו של ר"ע'. ור"ע הורה לרשב"י בני, ואיך יתכן שרשב"י יאמר כך שימסור את ר"ע למלכות ועוד הקשנו שלא רואים שרשב"י התחרט על המלים האלו שאמר ובגמ' בניזיר ששם זה לכאו' פחות חמור רואים שהוא התענה עד שהושחרו שינוי. והבאנו בזה כמה ביאורים ויש עוד הרבה פירושים בספרים אבל אינם נראים בפשט הדברים ואין זמן כ"כ להאריך. ונאמר את המסקנא שנראית לי בס"ד לבאר ענין זה. שבגמ' בניזיר נשמע מדברי רשב"י שר"ע בעצם היה צריך לחזור בו, והוא לא עשה את זה. ועכ"פ בעולם האמת כנראה שהוא כבר חזר בו. וישב רשב"י הרבה תעניות על הפליטת פה הזאת שנראה ח"ו כזילזול אמנם בפסחים ר"ע עצמו אוחו שרשב"י צודק, וזה לא זילזול בר"ע אע"פ שהוא דיבר קשות? אנחנו היינו חושבים שזה חוצפה, אבל העיון יעקב מסביר שזה בסדר וז"ל, אני אומר ליוחאי אבא והוא מוסרך למלכות. שיוחאי היה קרוב למלכות ולפי שהיה רוצה למונעו מלימוד סבר שמותר למוסרו כדאמרין בחלק דף צא וצב המונע

השלמה משיעור שנמסר ערש"ק פרשת כי תבא ה'תשפ"א בש"ב

ב.

נדון באחרונים האם כתיבה כדיבור

יש דברים שהדין שלהם הוא כדיבור כמו בספירת העומר שיש דין שצריך להוציא בפה. והשאלה נשאלת האם כתיבה נחשבת כדיבור או לא ונפק"מ אם אדם ספר ספירת העומר ע"י כתיבה או שנשבע ע"י כתיבה האם זה נחשב כשבועה דהיינו כתיבה כדיבור דמי או לא. ידוע שיש מחלוקת לגבי הרהור האם הוא כדיבור דמי או לא, וזה מח' תנאים ומח' הפוסקים, הרמב"ם פוסק שאם אדם מברך בהרהור יצא יד"ח אבל בשו"ע (סימן מה ס"ג) לא פסק כך כיון שהיא כמעט דעת יחיד (שגם הסמ"ג סובר כמותו) ומשתמשים ברמב"ם בספקות, דהיינו בדבר שבלאוהי אומרים סב"ל, מעדיפים לברך בהרהור שלפחות לשיטת הרמב"ם יצא יד"ח. ויש לדון, אם הרהור כדיבור דמי לכאן אפ"ל כ"ש שכתבה כדיבור דמי שהרי כשאדם כותב זה יותר חזק מאשר הרהור. ויש לדון ולפלפל בזה. [יעוין בחוות יאיר סימן קצג וברעק"א קמא סימן כט ול ובט"ז על השו"ע שם ובשא"ס. העורך].

ג.

חילוק בין תפילה תחינה ובין עדין לאליך

אנחנו אומרים באשמורות "שומע תפילה עדין כל בשר יבואו שומע תחינה אליך כל הרוחות יבואו" וצריך להבין מה זה "עדין" ומה זה "אליך" שלכאן שניהם שווים. ומהר"ץ מסביר הסבר נפלא. שהרי ישנם שני סוגי תפילות, יש תפילות שתקנו אנשי כנסת הגדולה ויש תפילות שחיברו חכמים אחרים. התפילות שאנשי כנה"ג חיברו זה עטרה למלך מלכי המלכים, והתפילות האחרות זה דרגה אחרת, וק"ו אם אדם מחבר נוסח תפילה מעצמו. שזה דרגה פחותה "עדין" זה מלשון "עדי" כתוב כי כולם כעדי תלבשי" ועדי פירושו, תכשיט. וזה התפילה שהיא בדרגה הכי גבוהה. משא"כ תחינה, זה דרגה פחותה, ולכן זה רק "אליך", דהיינו, מזה לא עושים כתר ועטרה לממ"ה, אלא רק זה מגיע עד אליו.

וז"ל מהר"ץ, אמר בתפילה עדין, ובתחינה שינה ואמר אליך, כי התפילה היא תיקון אנשי כנה"ג תוכו רצוף אהבה ואמר בהעדין כי נעשית עטרה לראש מלך מלכי המלכים הקב"ה, משא"כ תחינה שאדם אומר מעצמו אינו בגדר הזה ע"כ.

ואותו דבר יש גם בוידוי שאנחנו אומרים, תבוא לפניך תפילתנו ואל תתעלם מלכנו מתחינתנו. וגם פה לכאן זה נראה כפול. אבל באמת יש בזה כוונה, שהתפילה שהיא תיקון אנשי כנה"ג היא תבוא לפניך משא"כ התחינה שהיא אומר, מזה אנחנו מבקשים שאל תתעלם, שזה דרגה פחותה. ורצונו לומר שאע"פ שהתחינה שלנו היא דרכה פחותה מתפילה, עכ"פ לכל הפחות אל תתעלם ממנה. כך מסביר מהר"ץ.

קושיא נפלאה ממרן שליט"א בדברי מהר"ץ מהתפילה שתיקן למגפה

ואם כן קשיא לי בתפילה של מהר"ץ שתיקן למגיפה שהיתה בזמנו, ששם הנוסח לא מדוקדק כמו שצריך להיות. כתוב שם כך, ריבון העולמים, רם על כל רמים. שמע תפילת ותחנון עבדיך, הבאים עדיך. לבקש רחמין וחסדך. מהר"ץ כתב הבאים עדיך ובפשטות הכונה היא הבאים אליך, אבל מהר"ץ עצמו הרי הסביר שעדיך זה נאמר רק על תפילות שתקנו אנשי כנה"ג, וא"כ מדוע הוא כתב עדיך ולא אליך. ואין לתרץ שעשה כך בשביל החרוז שאחריו עדיך, חסדך, שהרי בהמשך כתב לבקש רחמין וחסדך בעד ידיך, הבנים בניך, וזה לא דל"ת. תחשבו על השאלה הזאת, ואם תגידו את התפילה הזאת בכוונה, אולי יעלה לכם איזה תשובה.

ממש. וקימו כל התורה כולה וכל המדות טובות שבעולם, ומעתה, מאין נולד סיבת קפדנות, של שמאי? האם מאשר היה קפדן בטבע? אולם, הכי יבצר משמאי לכבוש מדותיו ולהטותם לחפצו, להשתלם במדת הענוה?

אולם ביאור הענין הוא, כי זה היתה מסיבת מחלוקת שמאי והלל בדרכי עבודת ה' ית"ש כי כמו שנחלקו שמאי והלל בכל התורה, כן נחלקו בדרכי העבודה, אם להתנהג במדת הענוה או לכבוד התורה צריך להתנהג במדת הקפדנות שמאי היה סובר כי עפ"י דרך התורה צריך אדם להתנהג במדת הקפדנות לכבוד התורה. והלל היה ס"ל כי לעולם צריך אדם להתנהג במדת הענוה וכל אחד החזיק בדעתו והתנהג ע"פ שיטתו. אמנם אם שמאי היה סובר כהלל שע"פ התורה צריך להתנהג במדת הענוה גם הוא היה עניו כהלל. וכן אם הלל היה ס"ל שעפ"י התורה צריך להתנהג במדת הקפדנות גם הוא היה קפדן כשמאי, אך במקרה נהיתה הדבר כי שמאי היה ס"ל שצריך להתנהג במדת הקפדנות לכבוד התורה, והלל היה סבור להתנהג במידת הענוה. וכלאחד התנהג ע"פ שיטתו כנ"ל וכו'. נמצא כי מעלתו של הלל לא היתה גדולה כלל ממעלת שמאי. ושם בעולם באמת המה תקועים זה אצל זה מתענגים בנועם זיו העליון כל אחד בעד הנהגתו ע"פ שיטתו אכן אחרי אשר חז"ל פסקו כהלל ואמרו "לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי" הנה עתה, מי שמתנהג במדת הקפדנות עונו גדול מאוד ע"כ.

מדוע רק לעתיד לבוא ההלכה תהיה כבית שמאי וכרשב"י
אמנם לעתיד לבוא יהא הלכה כבית שמאי, והביאור בזה, כיון שאז יהיה שייך להתנהג גם במידת הדין שהאנשים יהיו אז בדרגות גבוהות, שהרי הקב"ה רצה ג"כ לברוא את העולם במידת הדין וזה לא התאפשר שבעולם הזה חייב את מידת הרחמים ולכן רק לעת"ל ההלכה תהיה כבית שמאי. ולעינינו, כתוב שלעתיד לבוא הלכה תהיה ג"כ כרשב"י שאז העולם יתנהג בדרגות יותר גבוהות ויכולו לסבול את ההנהגה של מידת הדין. [ובקהלות יעקב במסכת נדרים מביא את דברי הגרי"ס הללו וכתב שדבריו קילורין לעיניים יע"ש].

ומצינו שגם המלבי"ם כתב כה"ג (פרשת חוקת פרק יט נר מצוה ד"ה וכבר) וז"ל, וכבר כתב האריז"ל שמה שאין הלכה כב"ש וכרשב"י הוא מפני גודל מעלתם שלא עסקו בתורת העוה"ז כלל רק בתורת עולם האצילות, כי התורה מתפשטת בכל עולם ועולם והם נפרדו מן העוה"ז ועסקו בתורת השכליים הנפרדים, והתורה כפי סודותיה בעולמות העליונים הלכותיה משונים מכפי ענינה בעולם הגופים. ואמרו שבשמים פוסקים כב"ש וכרשב"י ושכן יפסקו ההלכה לעתיד לבא כשיתפשטו הנפשות מן הגופים שאז תהיה ההלכה למטה כמו שהוא בעולם העליון וכו' ע"כ.

וצריך להתעמק בדבריו מה שייך שפוסקים עכשיו למעלה כמו ב"ש וכרשב"י ולמה זה נפק"מ, ועכ"פ רואים מדבריו שמבאר כדרך שביאר הגרי"ס שמחלוקת היא לא במידות ח"ו אלא בדרכי העבודה.

תוספת נופך וחיזוק לתירוץ מרן שליט"א דלעיל

ונחזור לעינינו, רשב"י ביקש מר"ע שילמדו תורה ור"ע לא הסכים, ורשב"י לא שתק שסבר שעפ"י ההלכה מחוייב ר"ע ללמדו תורה ונהג במידת הקפדנות, ולא נשא לו פנים ור"ע שתק והודה לדבריו שהרי בסופו של דבר ר"ע לימד אותו ולכן זה לא נחשב כזילזול. אבל במסכת נזיר זה זילזול במעלת ר"ע ולכן היה צריך רשב"י להתענות הרבה.

ועכשיו הדברים מאירים עיניים שהדברים כפשוטם ולא צריך להיכנס לרעיונות דחוקים שרשב"י ע"פ שיטתו סבר שר"ע מחוייב ללמד אותו ולכן דיבר אותו בתקיפות וכ"ז כדי להסביר את הנהגתו של רשב"י, אבל ההלכה אסור לנהוג בתקיפות. וה' ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו.